ZENDEGI - SALAM
زندگی سلام
ضمیمه روزانه روزنامه خراسان
چهارشنبه • ۳۰ فروردین ۱۳۹۶
۲۱ رجب ۱۴۳۸ • ۱۹ آوریل ۲۰۱۷
۷۳۷

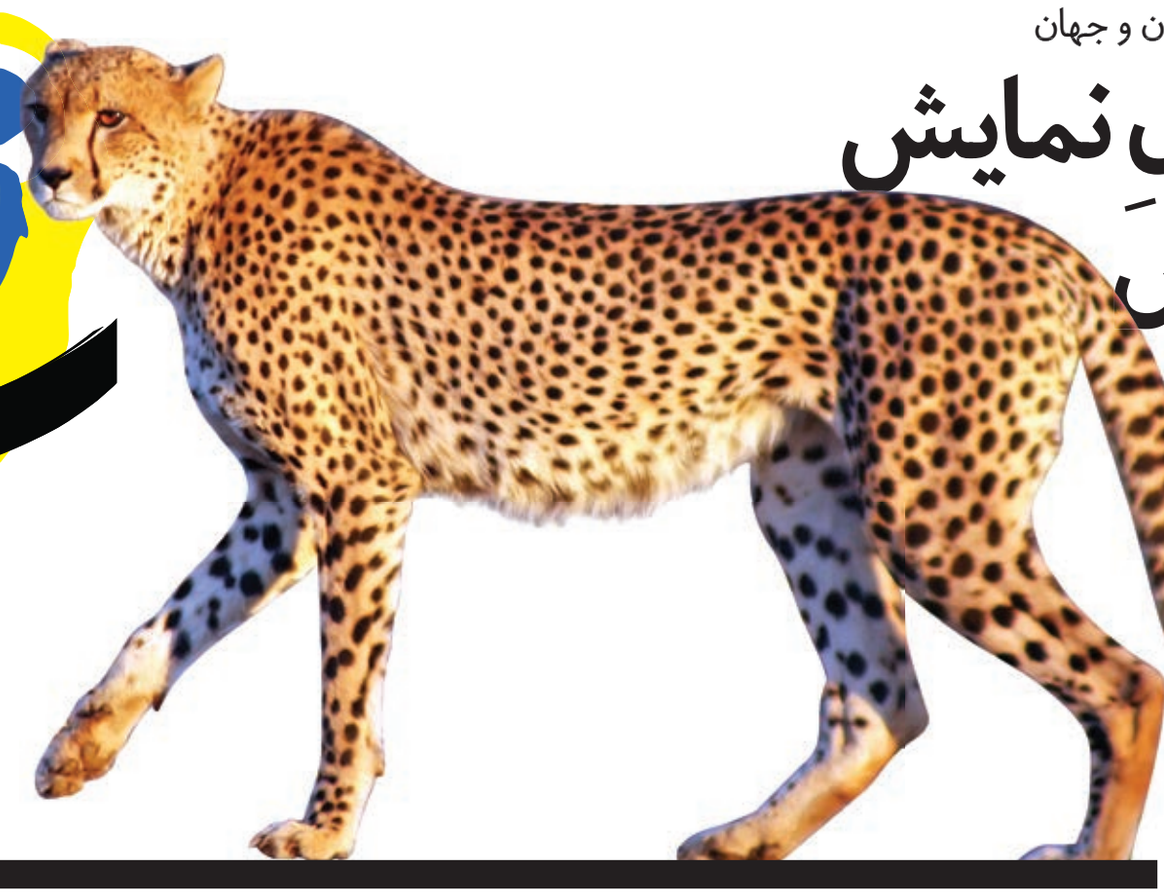

درباره انقراض‌های پی در پی حیوانات در ایران و جهان

انسان، نقش اولِ نمایش ششمین انقراضِ بزرگ جهان

مریم ملی-این روزها دانشمندان جهان در حوزه محیط زیست، براساس پژوهش‌ها و مطالعاتی که در سال ۲۰۱۵ در دانشگاه استنفورد آمریکا انجام شده، خبر مهمی دارند؛ آن‌ها معتقدند ما هم اکنون در آستانه ششمین انقراض بزرگ زمین هستیم؛ می‌دانید پنجمین انقراض بزرگ چه بوده است؟ انقراض دایناسورها! و حالا بعد از ۶۵ میلیون سال، زمین قرار است انقراض بزرگ دیگری را تجربه کند. یعنی تعداد زیادی از حیوانات کره زمین که وجودشان، به حیات وحش معنا داده است، برای همیشه از بین می‌روند.

در ظاهر به نظر می‌رسد منقرض شدن موجودات مختلف دنیا یک روند طبیعی است که قرار است به مرور در طبیعت اتفاق بیفتد؛ انگار تا بوده همین بوده. دیروز ببر مازندران و امروز آهوی ایرانی و فردا معلوم نیست چه گونه دیگری. شاید فکر کنیم این انقراض‌ها روی زندگی ما تاثیری ندارد و از خودمان بپرسیم چه فرقی می کند کرگدن در دنیا وجود داشته باشد یا نه و اصلا وجود مار و ببر و مرغ مگس خوار چه دخلی به زندگی ما دارد؟ اما شاید اگر بدانیم زندگیِ همه موجودات زنده روی کره زمین، مثل حلقه‌های یک زنجیر محکم، به هم پیوسته است و از تاثیرات متقابل انسان و طبیعت بر یکدیگر آگاه باشیم، به اهمیت حفظ تمام موجودات ریز و درشت و متنوع حیات وحش و جلوگیری از انقراضشان، پی ببریم. در پرونده امروز زندگی‌سلام، می‌خواهیم نگاهی داشته باشیم بر مفاهیم مهمی مثل انقراض و بررسی تاثیر مخرب انقراض موجودات زنده بر زندگی انسان‌ها، راه‌های پیشگیری از انقراض گونه‌های مختلف حیات وحش و البته، مهم‌ترین حیوانات منقرض شده یا در حال انقراض جهان و ایـران. با ما باشید.

انقراض چیست و چه تاثیری بر زندگیِ انسان‌ها دارد؟

دکتر اسماعیل کهرم مشاور سازمان محیط‌زیست ایران در گفت‌وگو با زندگی‌سلام پاسخ می‌دهد

در بوم شناسی، انقراض به پایانِ کار یک گونه گفته می‌شود و هنگامی پدید می‌آید که آخرین عضوِ یک گونه می‌میرد و آن گونه دیگر نمی‌تواند با زایش و تولید مثلِ طبیعی به زندگی خود ادامه دهد. این رخداد با گذرِ زمان مشخص می‌شود، چون اطمینان دقیق از نابود شدن یک گونه به پیدا نشدن آن در آینده بستگی دارد. به جانورانی که در خطر انقراض هستند، گونه در معرض خطر می گویند و ماجرا وقتی ترسناک می‌شود که بدانیم نرخ انقراض کنونی در دنیا بین ۱۰۰۰ تا ۱۰ هزار بار بیشتر از نرخ طبیعی است! همین آمار، زنگ خطرِ یک انقراض بزرگ و تاریخی را به صدا درآورده است. نکته مهم هم اینجاست که به تایید کارشناسان محیط زیست، زندگی انسان‌ها و حیوانات مثل گره‌های یک فرش به هم مرتبطند و پاره شدنِ یک گره به باز شدنِ گره‌های بعدی و نابودی کل قالی منجر می‌شود. برای فهم بهتر این موضوع و گفت‌وگو درباره ابعاد مختلف مقوله انقراض حیوانات، پای حرف‌های دکتر اسماعیل کهرم از چهره‌های شناخته شده حفظ محیط زیست نشستیم. با ما باشید.

آیا واقعا قرار است انقراضی بزرگ در زمین اتفاق بیفتد؟

بله. منتها تفاوت این انقراض با انقراض بزرگ قبلی در این است که جزئیات قبلی را از روی شواهد و قرائن می‌دانیم و این یکی هنوز اتفاق نیفتاده و پیش بینی شده است. انقراض قبلی مربوط به زمان دایناسورها بود که به دلیل برخورد شهاب سنگی با زمین رخ داد که هنوز هم محل برخوردش در آمریکای جنوبی و نزدیکی مکزیک دیده می‌شود؛ لایه ای از «ایریدیوم» که فلزی نادر است آنجا وجود دارد که نشان دهنده برخورد یک سنگ آسمانی با آن قسمت از زمین است. اما انقراض بعدی ماجرایی است که به دست خود ما رخ خواهد داد؛ یعنی عاملش ما انسان‌ها هستیم. یک وقتی آدم‌ها ناگهان به خودشان آمدند و دیدند نسل پرنده ای مثل «دودو» منقرض شده و کم کم متوجه شدند نسل بسیاری از گیاهان و پرندگان و حیوانات و حشرات در حال انقراض است و توجه به چگونگی و چرایی و بررسی علت‌ها، انسان را به این نقطه و نتیجه رساند که دست درازی خودش، زمینه این انقراض‌ها را فراهم کرده است.

این دست درازی و نقش داشتن در انقراض، به چه شکل بوده است؟

هرجایی از کره زمین که ما انسان‌ها پا گذاشتیم، به خاطر زندگی و راحتی خودمان، محیط زیست را خراب کردیم و به دنبالش، جانوران آن قسمت از زمین هم به خاطر تخریب محل زندگی شان از بین رفتند و در سطح گسترده تر انقراض رخ داد. شوم ترین و تاسف بارترین عبارتی که برای یک کارشناس محیط زیست در پس کلمه انقراض نهفته است، برگشت ناپذیر بودنش است. یک قید «برای همیشه» در انقراض مستتر است که بسیار دردناک است. ما برای همیشه یک گونه جانوری یا یک گیاه را از دست می‌دهیم و تلخی ماجرا همین جاست.

آقای دکتر، از بین رفتن همیشگی یک حیوان چه تاثیری روی زندگی مردم دارد؟ این مسئله برای فعالان محیط زیست اهمیت دارد و قابل درک است، اما چرا باید برای مردم عادی مهم باشد؟

به جای پاسخ، بگذارید خاطره ای نقل کنم؛ همسر یکی از آشنایان ما معلم مدرسه ای در آمریکاست. خودش ایرانی نیست اما خیلی بهتر از برخی ایرانی‌ها، ایران را می‌شناسد. یک روز از من خواست تا در کلاسش حاضر بشوم و برای دانش آموزان صحبت کنم؛ دیدم به دیوار کلاسش یک قالیچه دستباف ایرانی زده و چندین سکه و کتاب و تمبر ایرانی جمع کرده و در کلاس گذاشته است. در کنار همه این جذابیت‌ها یک باره در کلاس باز شد و دیدیم که یک یوزپلنگ با پوزه بند به همراه نگهبان وارد کلاس شد. خانم معلم با مسئولان باغ وحش «ساندیگو» هماهنگ کرده بود تا بتواند این یوز را به کلاس بیاورد و بچه‌ها از نزدیک آن را ببینند. بچه‌ها پر از شور و شوق شدند. پس از آن خانم معلم نقشه پراکندگی یوزپلنگ در دنیا را به بچه‌ها نشان داد و اضافه کرد که فقط ۲۰۰۰ یوز در جهان باقی مانده که تعدادی از آن‌ها هم در ایران است. بالاخره وقت پرسش کلیدی رسید؛ معلم از بچه‌ها پرسید: «حالا اگر این یوز منقرض شود، چه ضرری به ما می‌رسد؟ آیا حقوق مادرتان کم می‌شود یا بنزین برای خودروی پدرتان کم می‌آید یا شما دیگر نمی‌توانید درس بخوانید؟» و ادامه داد: «این قالیچه روی دیوار با ۴-۳ میلیون گره بافته شده که با قیمت بالایی هم خرید و فروش می‌شود. حالا تصور کنید بچه ای بیاید و چندتا از این گره‌ها را باز کند؛ کم کم یک سوراخ روی قالی پدید می‌آید که فرش را نخ نما می‌کند. محیط زیست هم همینطور است: هر گره به ۱۰ گره دیگر وابسته است. اگر مار منقرض شود، موش زیاد می‌شود و همه مزارع را از بین می‌برد. اگر شغال منقرض شود، خرگوش محصولات را از بین می‌برد و انقراض پلنگ، باعث می‌شود گراز و خوک باغ‌ها را خراب کنند». یک وقتی دعوت شدم به منزل آقایی در همدان برای شام؛ من را به زیر زمینی بردند که روی دیوارش ۶-۵ تفنگ بزرگ نصب شده بود. پرسیدم این‌ها برای چه کاری بوده؟ گفت پدرم با یکی ۲۰۰ پلنگ شکار کرده، عمویم ۳۰۰ پلنگ زده و برادر بزرگ ترم ۱۵۰ پلنگ را کشته! بعد شروع کرد سوالات زیست محیطی از من پرسیدن که: ما در اینجا گراز زیاد داریم و گرازها زمین‌های کشاورزی را خراب می کنند و محصولات را از بین می‌برند. چه کنیم؟ من هم گفتم این نتیجه طبیعی کار پدر و عموی شماست. اگر آن پلنگ‌هایی که خاندان شما شکار کردند، زنده بودند، حالا این همه گراز اینجا نبود که زمین تان را خراب کند! می‌خواهم بگویم وجود یا عدم وجود جانوران، روی زندگی ما انسان‌ها تاثیر مستقیم دارد.

مهم‌ترین کاری که می‌توان برای توقف یا کم کردن سرعت انقراض گونه‌های جانوری انجام داد، چیست؟

در مسئله انقراض، همیشه دو عامل مهم نقش داشته: یکی تخریب زیستگاه یک جانور و دیگری شکار بی رویه! مهم ترین قدمی که می‌توان برداشت، مراقبت از محیط زیست و حیات وحش و آگاهی‌بخشی و فرهنگ سازی در این زمینه است. ما نباید تصور کنیم بهتر از طبیعت می‌توانیم عمل کنیم؛ طبیعت مثل یک زنجیره به هم متصل است و نظم پیچیده خودش را دارد و ما نباید نظمش را به هم بزنیم و به حیات وحش به چشم اسباب بازی نگاه کنیم. خداوند خواسته است که تمام این حیوانات زنده باشند و زندگی کنند و ما نباید این نظم را برهم زنیم.

مهم‌ترین حیوانات منقرض شده یا در حال انقراض دنیـــا

حیواناتی که نسلشان در جهان رو به انقراض است یا به کلی از بین رفته اند، کم نیستند. نمونه‌های زیر تنها گوشه‌ای از تعداد زیاد گونه‌هایی است که دیگر چیزی جز تصویر و چند نمونه تاکسیدرمی شده ازشان باقی نمانده و به راحتی می‌توانید رد پای انسان را در انقراض هر کدامشان ببینید.

■ **کرگدن؛ قربانی باورهای نادرست انسان**

در سال ۲۰۰۶ اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی(IUCN)، کرگدن با شکوه و سیاه آفریقای غربی را به عنوان گونه‌ای منقرض‌شده معرفی کرد. متاسفانه شکارچیان بومی بنا بر یک باور عامیانه، کرگدن‌ها را به خاطر شاخشان به شکل غیرقانونی شکار می کنند.

■ **بز کوهی؛ گونه‌ای که به افسانه‌ها پیوست**

آخرین بزکوهی پیرنه (مرز بین فرانسه و اسپانیا) در سال ۲۰۰۰ مرد. بعدها در سال ۲۰۰۹ با استفاده از نمونه‌های پوست آخرین بز کوهی تلف شده، نمونه شبیه‌سازی شده‌ای از آن به دنیا آمد اما این حیوان هم کمی پس از تولد به واسطه مشکلات حاد دستگاه تنفسی از دست رفت. کارشناسان دلیل انقراض این حیوان را شکار غیرمجاز عنوان کرده‌اند.

■ **وزغ طلایی؛ قربانی گرمایش زمین**

وزغ زیبای طلایی تنها گونه دوزیستی نیست که ظرف ۴۰ سال اخیر منقرض شده اما بی‌تردید از زیباترین و منحصربه‌فردترین گونه‌هایی بود که طبیعت دیگر نظیر آن را نخواهد دید. این دوزیست زیبا با پوست شفاف و درخشان برای نخستین بار در ارتفاعات کشور کاستاریکا مشاهده شد اما متاسفانه به دلیل آلودگی و گرمایش جهانی، به طور کامل منقرض شده است.

■ **میمون‌شبگرد؛ کمیاب و در خطـر**

میمون شبگرد هندی یکی از گونه‌های جانوری است که به شدت در معرض انقراض قرار دارد. دولت مالزی این جانور را در منطقه‌ای محافظت شده در بورنئو، جایی که برای نخستین بار تعداد زیادی از آن‌ها یافت شد نگهداری می کند. این جانور به مراقبت شدیدی نیاز دارد وگرنه در آینده‌ای نه چندان دور اثری از آن باقی نخواهد ماند.

■ **پلاستیک، قاتل لاک پشت پوست‌چرمی**

این نوع لاک‌پشت، بزرگ ترین لاک‌پشت دریایی است که در سال‌های اخیر، تعداد آن به خاطر خوردن پلاستیک و شکار تخم آنها کاهش چشمگیر یافته است.

اینجا ایران است محل انقراض گونه‌های خاص و نادر

در بین حیوانات منقرض شده ایرانی، گونه‌های مهمی دیده می‌شود؛ شیر ایرانی و ببر مازندران که متاسفانه به خاطرات پیوستند و چند حیوان خاص دیگر مثل یوزپلنگ ایرانی که هم جاذبه گردشگری ایران است و هم تاثیر مهمی در توازن محیط زیست دارد، در حال نابودی اند.

■ **سمندر لرستانی، سینِ نامبارک هفت‌سین!**

نامش با حرف سین آغاز می‌شود و به همین دلیل در سال‌های اخیر، خرید و فروشش برای سفره هفت‌سین رایج شده است!

سمنـــــدر لرستانی که در بین جانورشناسان با نام فسیل زنده معروف است (چون توانسته است خیلی خوب با محیط اطرافش سازگار شود) یکی از مهم ترین انواع سمندر در جهان است که در مرز بین لرستان و خوزستان زندگی می کند. قاچاق سمندر ایرانی در سال‌های اخیر ممنوع اعلام شده و نگهداری آن در جایی غیر از زیستگاه طبیعی خودش، پیگرد قانونی دارد اما متاسفانه هنوز هم هستند کسانی که با هر روشی، به انقراض این گونه نادر کشورمان دامن می‌زنند.

قاچاق سمندر ایرانی در سال‌های اخیر ممنوع اعلام شده و نگهداری آن در جایی غیر از زیستگاه طبیعی خودش، پیگرد قانونی دارد اما متاسفانه هنوز هم هستند کسانی که با هر روشی، به انقراض این گونه نادر کشورمان دامن می‌زنند

■ **گوزن زرد ایرانی؛ حیوانی با شاخ‌های پر ابهت**

گوزن ایرانی بیشتر در جنگل‌های زاگرس و بیشه زارهای خوزستان زندگی می‌کند و هر سال برنامه‌هایی برای احیای آن در نظر گرفته می‌شود اما واقعیت این است که مشخص نیست تا چند سال آینده بتوانیم این حیوان زیبا را در کشورمان حفظ کنیم. غیر از شکارچیان، زباله‌های بیمارستانی در محل زیستگاهش و از بین بردن گیاهان محل سکونتش، باعث شده است این حیوان در خطر انقراض قرار بگیرد.

■ **وضعیت قرمز روباه ایرانی**

شاه روباه، روباه شَنی و روباه ترکمن، سه گونه مهم و خاص از روباهان ایران هستند که هرکدام به دلایلی در معرض انقراض قرار گرفته اند. طعمه‌های مسموم و شکار برای خرید و فروش پوست این حیوان، باعث شده است روباه ایرانی در وضعیت قرمز قرار بگیرد.

گفت‌وگو با یک فعال محیط‌زیست درباره یکی از گونه‌های مهم در حال انقراض ایران

روزگار سیاه پلنگ ایرانی!

یکی از مهم‌ترین گونه‌های حیات‌وحش کشورمان که خیلی وقت است زنگ خطر انقراضش از صدا نیفتاده، یوزپلنگ ایرانی است. مرگ بیش از سی یوزپلنگ به دلایلی غیر از دلایل طبیعی در یک دهه اخیـر، هشداری جدی برای یادآوری انقراض این گونه کمیاب و ارزشمند حیوانی است. تصادف جاده ای، خوردن طعمه آغشته به سم و شکار شدن توسط انسان، راه‌های از بین رفتنِ پلنگِ ایرانی است. به گزارش مهر، مدیرعامل انجمن یوز ایرانی، در نشست خبری دهمین گرامیداشت روز یوزپلنگ، در شهریور۹۵ اظهار کرد: «تنها دو یوزپلنگ ماده در پایش‌های اخیر ثبت شده که هر دو در مجاورت پرتلفات‌ترین جاده کشور زندگی می کنند.» به همین بهانه گفت و گویی داشتیم با خانم «مژگان جمشیدی» چهره فعال حفظ محیط زیست.

■ **کشته شدن بیش از سی پلنگ در یک دهه! نظرتان چیست؟**

متاسفم. طبق آمار، بیشترین علت مرگ و میر گربه سانانِ ایرانی، تصادفات جاده ای است. جاده‌هایی که وسطِ مناطق حفاظت شده و پارک‌های ملی ساخته شده اند. در سال ۹۳، شش قلاده پلنگ در جاده پارکِ ملی گلستان بر اثر تصادف، از بین رفتند؛ یک قلاده از این پلنگ‌ها، مادری بود که تازه زایمان کرده بود و هر چقدر گشتیم، توله‌هایش را پیدا نکردیم و از آنجا که توله‌های پلنگ، به شدت نارس به دنیا می‌آیند، حتما طعمه گرگ و کفتار شده اند. پیش از عید ۹۴ هم یک پلنگ در جاده پارک ملی بختگان و در حریم و بسترِ حفاظت شده دریاچه بختگان، زیر گرفته شد. نمی‌دانم می‌دانید یا نه که طبق اسناد، مجوز احداث این جاده‌ها ، اتفاقا از طرف خود سازمان محیط زیست صادر شده.

■ **چه عجیب! چطور چنین چیزی امکان دارد؟**

عجیب نیست چون سازمان محیط زیست، هیچ وقت مورد حمایت نبوده و نیست؛ واقعیت این است که همه، حرف های قشنگ می زنند و شعار می دهند اما در عمل، حفظِ محیط زیست اولویتِ هیچ کس نیست. مسئولان سازمان محیط زیست توانایی ایستادن در برابر خواسته های نابه جای متولیان توسعه را ندارند و خیلی وقت ها با مدارا کردن ها و کوتاه آمدن ها اتفاقا نقش مهمی در انقراض حیات وحش ایران دارند. همین جاده میان کاله و بختگان، کی ساخته شد؟ متاسفانه در دولت یازدهم و در زمان ریاست سرکار خانم ابتکار، آش واگذاری های غیرقانونی زمین ها و جنگل ها و پارک های ملی به بهانه توسعه گردشگری حسابی شور شد. سوال من این است که چه جاذبه گردشگری، شگفت انگیزتر از حیاتِ وحش یک کشور است؟

■ **تعریف حیات وحش دقیقا چیست؟**

حیاتِ وحش به مجموعه گیاهان و جانورانی گفته می‌شود که به صورت وحشی و طبیعی، بدون دخالت یا کمک انسان، روی کره زمین زندگی می کنند و به رشد و زاد و ولد مشغولند. مثلا یک بوته سیر که در دامنه کوه می‌روید، جزو حیات وحش محسوب می‌شود اما اگر همان بوته را، من و شما در باغچه بکاریم و آبیاری و مراقبت کنیم، دیگر جزو حیات وحش نیست. این گونه است که اگر ما در دشت‌ها و کوهستان‌ها یمان پلنگ زندگی نکند اما ده‌ها قلاده پلنگِ ایرانی در قفس داشته باشیم و این‌ها تحت نظارت و حفاظت، رشد و تولید مثل کنند، عملا پلنگ را جزو گونه‌های منقرض شده حساب می کنیم. ارزش حیات وحش به این است که هر گیاه و جانوری از جمله پلنگ، در زیستگاه خاص خود و با شرایط طبیعی، زندگی کند.

■ **با این توضیحات، پیشنهاد شما چیست؟**

شاید بهترین قدمی که مسئولان سازمان محیط زیست می‌توانند در زمینه حفظ محیط زیست بردارند، تقویت این سازمان با افزایش بودجه، افزایش دانش و دغدغه، ایجاد مطالعات و تحقیقات زیست محیطی و فرهنگ سازی باشد. محیط زیست باید بتواند به آموزش و پرورش، روزنامه‌ها و رسانه‌های مکتوب و صدا و سیما، خوراکِ فکری بدهد. مردم و مسئولان یک لحظه با خودشان فکر کنند که وقتی زیستگاه پلنگ را نابود می کنیم و خوراک پلنگ را شکار می کنیم، پلنگِ بیچاره چه راهی جز نزدیک شدن به جاده‌ها و خانه‌ها و دام و طیور دارد؟ که خب، آنجا هم معمولا با شلیک گلوله از خجالتش درمی آییم!